

הַשָּׁם וְהַשֵּׁם אֶת דְּרוֹכְךָ

זֶבַח תּוֹדָה יִכְבְּדֶנּוּ וְשֵׁם דְּרָךְ אֲרָאֵנוּ בְּיַשַּׁע אֱלֹהִים: (תהלים נ כג).¹

ויקרא רבה ט א

"וּזְאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר יִקְרִיב לָהּ. אִם עַל תּוֹדָה יִקְרִיבוּ וְכוּ' " – זה שאומר הכתוב: "זֶבַח תּוֹדָה יִכְבְּדֶנּוּ וְשֵׁם דְּרָךְ אֲרָאֵנוּ בְּיַשַּׁע אֱלֹהִים" (תהלים נ כג) – "זֶבַח חֲטָאִת", "זֶבַח אֲשָׁם", אֵין כְּתִיב כֵּאֵן. אֵלָּא, "זֶבַח תּוֹדָה". לָמָּה? שְׁחַטָּאת בָּאָה עַל חֲטָא וְאֲשָׁם בָּא עַל חֲטָא. תּוֹדָה אֵינָה בָּאָה עַל חֲטָא: "אִם עַל תּוֹדָה יִקְרִיבוּ"².

ויקרא רבה ט ב

דָּבָר אַחֵר: "וְשֵׁם דְּרָךְ" אֵלּוּ מִסְקְלֵי דְרָכִים. דָּבָר אַחֵר: "וְשֵׁם דְּרָךְ" – אֵלּוּ סוּפְרִים וּמְשָׁנִים וּמִלְמָדֵי תִינוּקוֹת בְּאֵמוּנָה. דָּבָר אַחֵר: "וְשֵׁם דְּרָךְ" – אֵלּוּ חֲנוּנִים שֶׁהֵן מוֹכְרִים פִּירוֹת מַעֲוָשִׁים לְרַבִּים. ר' יוֹסִי בְרַבִּי יוֹדֵן בְּשֵׁם רַבִּי מִנְחָם בְּרַבִּי יוֹסִי: אֵלּוּ שְׂמֵדִלְקִים נְרוֹת כְּדִי לְהַאֲיִר בְּהֵם לְרַבִּים. דָּאִמְרַי ר' שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיָשׁ: אֵף שְׂאוּל לֹא זָכָה לְמַלְכָּה, אֵלָּא עֵי"י שֶׁהָיָה זָקֵנוּ מִדְּלִיק נְרוֹת לְרַבִּים.³ אִמְרוּ: מִבְּאוֹת אֲפִילוֹת הָיוּ מִבֵּיתוֹ לְבֵית הַמְדַרְשׁ וְהָיָה מִדְּלִיק נְרוֹת בְּהֵם כְּדִי לְהַאֲיִר בְּהֵם לְרַבִּים. כְּתוּב אַחַד אוֹמֵר: "וְנֹר הוֹלִיד אֶת קִישׁ וְקִישׁ הוֹלִיד אֶת שְׂאוּל" (דְּבָרֵי הַיָּמִים א ח לג), וְכְתוּב אַחַד אוֹמֵר: "קִישׁ בֶּן אֲבִיאל" (שְׂמוֹאל א ט א)⁴ – הֵא כִּיצַד?! אֲבִיאל הָיָה שְׂמוֹ, אֵלָּא עֵי"י שֶׁהָיָה מִדְּלִיק נְרוֹת לְרַבִּים, זָכָה וְנִקְרָא שְׂמוֹ נֵר.⁵

מסכת מועד קטן דף ה עמוד א

"מִצִּיּוֹנִן אֶת הַקְּבֻרוֹת". אִמְרַי רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן פִּזִּי: רִמְזוּ לְצִיּוֹן קְבֻרוֹת מִן הַתּוֹרָה מִנִּין? ... אֲבִי אִמְרַי מֵהַכָּא: "וּלְפָנַי עוֹר לֹא תִתֵּן מִכְשׁוֹל" (וִיקְרָא יט יד).⁶ רַב פַּפָּא אִמְרַי: "וְאִמְרַי סוּלוּ סוּלוּ פִּנּוּ דְרָךְ" (יִשַׁעְיָהוּ נז יד). רַב חִינְנָא אִמְרַי: "הִרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדְּרָךְ עִמִּי" (שֵׁם).⁷ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּרִיהַ דְרַב אִידִי אִמְרַי: "וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת הַדְּרָךְ לִכְוֹן בְּה" (שְׂמוֹת

¹ זֶה הַפְּסוּק הַחֹתֵם אֶת פֶּרֶק נ בְּתֵהִלִּים שְׁבוּ יֵשׁ הִתִּיחִסוֹת רַבָּה לְקִרְבָּנוֹת הַרְצוּיִים וְשֵׁאִינֵם רְצוּיִים: "לֹא עַל זִבְחִיךָ אוֹכִיחֶךָ וְעוֹלֹתֶיךָ לִנְגִידֵי תְּמִיד: לֹא אֶקַּח מִבֵּיתֶךָ פֶּר מִמְּכֻלֹּתֶיךָ עֲתוּדִים: כִּי לִי כָל חֵינּוֹ יַעַר בְּהֵמוֹת בְּהַרְרֵי אֶלְף ... אִם אֲרָעֵב לֹא אִמְרַי לָךְ כִּי לִי תֵבֵל וּמִלְּאָה ... זֶבַח לְאֱלֹהִים תּוֹדָה וְשֵׁלֶם לְעֵלְיוֹן נְדָרֶיךָ". רָאָה דְּבָרֵינוּ עַל דְּבָרֵי עוֹלָה זֶבַח בְּפִרְשָׁה זו בְּשֵׁנָה הָאַחֶרֶת. וְחֹזֵרָה לְפִסּוּק שְׁלֵנוּ, כָּל הַטּוֹעָה וְקוֹרָא "וְשֵׁם דְּרָךְ" בְּשִׁי"ן יִמְנִית, בְּמִקּוֹם "וְשֵׁם דְּרָךְ", טוֹעָה בְּמִקְרָא, אֲבָל לֹא בְּהִכְרַח בְּמַדְרַשׁ וּבְרַעֲיוֹן, כִּפִּי שְׁנֵרָאָה.

² וּבְהַמְשָׁךְ הַמְדַרְשׁ בְּסִימָן ד שֵׁם עוֹד בְּשֵׁבַח קִרְבֵּן תּוֹדָה שְׁכוּלוֹ נִדְבָּה: "אִמְרַי ר' פִּנְחָס: מִשָּׁל לְמִלְךְ שְׁבָאוּ אִרִּיסִיו וּבְנֵי בֵיתוֹ לְכַבְּדוּ. בָּא אַחֵר, וְאִמְרַי (הַמֶּלֶךְ): מִי הוּא זֶה? אִמְרוּ לוֹ: אִרִּיסְךָ הוּא. אִמְרַי לָהֶם: טִלוּ סִידוּרוֹ (אֶת הַמְנָה שֶׁהֵבִיא וְזֶה תֵם הַעֲנִיין). בָּא אַחֵר, וְאִמְרַי: מִי הוּא זֶה? אִמְרוּ לוֹ: בֶּן בֵּיתְךָ הוּא. אִמְרַי: טִלוּ סִידוּרוֹ. בָּא אַחֵר וְאִמְרַי: מִי הוּא זֶה? אִמְרוּ לוֹ: לֹא אִרִּיסְךָ וְלֹא בֶן בֵּיתְךָ, וְלֹא בָּא אֵלָּא לְכַבְּדֶךָ. אִמְרַי: תֵּנוּ לוֹ סֶלְרֵיָא (כֶּסֶף מְכֻבֵּד) וְיִשֵּׁב עֲלֵינוּ. כֵּךְ, חֲטָאֵת בָּאָה עַל חֲטָא, וְאֲשָׁם בָּא עַל חֲטָא. תּוֹדָה שְׂאִינָה בָּאָה עַל חֲטָא: אִם עַל תּוֹדָה יִקְרִיבוּ. וְכִבְרַי הָאֵרְכָנוּ לְדוֹן בְּקִרְבֵּן תּוֹדָה בְּדָבְרֵינוּ זֶבַח תּוֹדָה יִכְבְּדֶנּוּ בְּפִרְשָׁה זו. וְהַפְּעַם נִרְצָה לְהַמְשִׁיךְ וְלִשְׁמַיִם דְּרָכֵנוּ עִם הַמְשָׁךְ מְדַרְשׁ וִיקְרָא רַבָּה בְּסִימָנִים ב ו-ג שֵׁם, שֵׁם נִדְרַשׁ הַחֲצִי הַשֵּׁנִי שֶׁל הַפְּסוּק בְּתֵהִלִּים: "וְשֵׁם דְּרָךְ אֲרָאֵנוּ בְּיַשַּׁע אֱלֹהִים". רָאָה סְקִירָה תְּמַצִּיתִית מֵאִמְרַי עַל אֹפִיו, תּוֹלְדוֹתָיו וְיִיחּוּדוֹ שֶׁל מְדַרְשׁ וִיקְרָא רַבָּה בְּאֶתֶר מַחְלָקֵי הַמִּיָּם וּמִשָּׁם לְסַפֵּר מִבְּאוֹ לְמַדְרַשִּׁים.

³ רָאָה יְרוּשְׁלַמִי שְׁבִיעִית פֶּרֶק ג הלכה ז שְׂמוּסִיף עוֹד הִלְכָה שְׁנִלְמַדְתָּ מֵהַפְּסוּק שְׁלֵנוּ, תוֹךְ הַשְׁוֹאָה עִם מַעֲשֵׂיו לְטוֹבַת הַרְבִּים שֶׁל סְבוּ שֶׁל שְׂאוּל, בְּדִין גֵּדֵר שְׁנַפְרָצָה שְׂמוֹתֵר לְגוֹדֵרָה בְּשְׁבִיעִית, אִם הֵיא "מִכְשַׁלְתָּ אֶת הַרְבִּים", גַּם אִם בְּתַנָּאִים רִגִּילִים אֲסוּר לְגוֹדֵרָה (מִשּׁוֹם שֶׁהֵיא "פִּרְצָה הַסֵּגָה אֶת הָעֶפֶר"). רָאָה גַּם יְרוּשְׁלַמִי מוֹעֵד קֶטֶן פֶּרֶק א הלכה ד וְשֵׁם אוֹלֵי הַדְּבָרִים בְּרוּרִים יוֹתֵר.

⁴ פֶּעַם נִקְרָא סְבוּ שֶׁל שְׂאוּל אֲבִיאל וְפֶעַם נֵר. יֵשׁ כֵּאֵן סְתִירָה!

⁵ וְשֵׁר צְבָאוֹ שֶׁל שְׂאוּל נִקְרָא אֲבֵנֵר. רָאָה גַּם בְּגִמְרָא מְגִילָה יד ע"א שְׁדַבּוּרָה זָכָתָה לְנִבּוּאָה מִשּׁוֹם שֶׁהֵיָתָה עוֹשָׂה פְתִילוֹת לְמִקְדָּשׁ וּמִכָּאֵן שְׂמָה: אֶשֶׁת לְפִידוֹת. (וּבְאֵלִיהוּ רַבָּה פִּרְשָׁה י מִיּוֹחַס הַשֵּׁם לְבַעֲלָהּ, שְׂמוֹ הָיָה לְפִידוֹת וְהָיָה הֵיָתָה אֶשֶׁתוֹ שֶׁל לְפִידוֹת: "אִמְרוּ, בַּעֲלָהּ שֶׁל דְּבוּרָה עִם הָאֶרֶץ הֵיא, אִמְרָה לוֹ אֶשֶׁתוֹ: בּוֹא וְעֹשָׂה פְתִילוֹת וְהוֹלֵךְ לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ שְׁבִשִׁילָה, מָה אִם יֵהָא חֲלַקְךָ עִם אֲנָשִׁים כְּשָׂרִים וְתוֹבָא לְחֵיי הָעוֹלָם הַבָּא, וְהוּא הֵיא עוֹשָׂה פְתִילוֹת עֲבוֹת, כְּדִי שִׁיָּהּ אוֹרוֹן מְרוּבָה, לְפִיכֵן נִקְרָא שְׂמוֹ לְפִידוֹת"). וּבְסִימָן קוֹדֵם מוֹנָה מְדַרְשׁ וִיקְרָא רַבָּה, אֵכִילוּ בְּהַפּוֹךְ לְסְבוּ שֶׁל שְׂאוּל וְלְדַבּוּרָה, גַּם אֶת עֵינֵן "שְׂזַבְחָ אֶת יַצְרוֹ בְּתוֹדָה ... וְשֵׁם דְּרָךְ שֶׁהָרָאָה לְשִׁבִים אֶת הַדְּרָךְ". רָאָה דְּבָרֵינוּ עַכְּן בְּפִרְשַׁת מַסְעֵי. הֵרִי לֵנוּ מְגוֹן רַחֵב שֶׁל אֲנָשִׁים "שְׂמֵי-דְרָךְ", מַעֲוֹבְדֵי מַעַ"צ, דְּרָךְ חֲנוּוֹנִים שְׂסוּפְגִים אֶת הַפְּסוּד הַתּוֹרָה וְהַמַּעֲשָׂרוֹת וּבְלִבְדֵי שְׂלָא יִחְטִיאוּ אֶת הַרְבִּים, הַמְשָׁךְ בְּמִדְּלִיקֵי פִנְסִים (פֶּעַם הֵיא מִקְצוּעַ כֹּזָה), בַּעֲלֵי תְשׁוּבָה, גוֹדְרֵי פְרֻצוֹת בְּשְׁבִיעִית וּבַחֹל הַמוֹעֵד, מִצִּיּוֹנֵי קְבָרִים (לְהַלֵּן), סוּפְרִים וּמִלְמָדֵי דְרָדְקֵי הָעוֹשִׂים תְּלַמוּדֵם בְּאֵמוּנָה וְכֵלָה בְּנִבְיָאִים וּמִלְכִים.

⁶ וְכִבְרַי הַרְחַבְנוּ בְּנוֹשָׂא זֶה בְּדָבְרֵינוּ לְפָנַי עֵיווֹר לֹא תִיתֵן מִכְשׁוֹל בְּפִרְשַׁת קְדוּשִׁים.

⁷ רָאָה בְּגִמְרָא שֵׁם שְׁלִמְרוֹת שֶׁהֵשָׂאָה הֵיא: רִמְזוּ לְצִיּוֹן קְבֻרוֹת מִן הַתּוֹרָה מִנִּין? הָרֵאִיָּה הָרֵאשׁוֹנָה שְׂמוּבָאֵת שֵׁם הֵיא דוּקָא מִסְפֵּר יַחְזַקָּאֵל לֵט טו: "וְעֵבְרוּ הָעֵבְרִים בְּאֶרֶץ וְרָאָה עֵצִים אֲדָם וּבְנָה אֲצִלוּ צִיּוֹן וְכוּ' ". וְעַל כֵּךְ בָּאִים דְּבָרֵי רַב חֲסֵדָא: "דָּבָר זֶה מִתּוֹרַת מִשָּׁה רַבִּינוּ לֹא לְמַדְנֵנוּ, מִדְּבָרֵי יַחְזַקָּאֵל בֶּן בּוּזִי לְמַדְנֵנוּ". וְשֵׁם גַּם הַדְּעָה שְׁכַל הַדִּין הוּא מִסוּרַת עֵתִיקָה (מִסִּינֵי, אוֹמֵר רִשִׁ"י) וְכֵל הַפְּסוּקִים הֵם אֶסְמַכְתָּא: "גִּמְרָא גְמִירֵי לָהּ, וְאֶתָּא יַחְזַקָּאֵל וְאֶסְמַכָּה אֶקְרָא". דִּין מַעֲנִיין בְּהַשְׁתַּלְשֻׁלוֹת הַהִלְכָה.

יח כ). מר זוטרא אמר: "והזרתם את בני ישראל מטומאתם" (ויקרא טו לא). רב אשי אמר: "ושמרתם את משמרתתי" (ויקרא יח ל) - עשו משמרת למשמרת. ⁸ רבינא אמר: "ושם דרך אראנו בישע אלהים".⁹
 אמר רבי יהושע בן לוי: כל השם אורחותיו - זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה, שנאמר: "ושם דרך", אל תקרי וְשֵׁם אלא וְשֵׁם דרך - אראנו בישע אלהים.¹⁰
 רבי ינאי הוה ליה ההוא תלמידא דכל יומא הוה מקשי ליה, בשבתא דריגלא לא הוה מקשי ליה. קרי עליה:
 "ושם דרך אראנו בישע אלהים".¹¹

ויקרא רבה פרשה ט סימן ג

מעשה ברבי ינאי שהיה מהלך בדרך וראה אדם אחד שהיה משופע ביותר.¹² אמר לו: ישגיח רבי להתקבל אצלנו.¹³ אמר לו: אעשה מה שיהנה אותך. הכניסו לביתו האכילו והשקהו. בדקו במקרא - ולא מצאו, במשנה - ולא מצאו, בתלמוד - ולא מצאו, בהגדה - ולא מצאו.¹⁴ אמר לו: ברך! אמר לו: יברך ינאי בביתו. אמר לו: יש בדך לומר מה שאני אומר לך? אמר לו: הן. אמר לו: אמור: אכל כלב פיתו של ינאי. עמד, תפסו ואמר לו: מה? ירושתי אצלך ואתה מונה אותי? אמר לו: ומהי ירושתך אצלי? אמר לו: פעם אחת הייתי עובר לפני בית ספר ושמעתי קול התינוקות אומרים: "תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב" - "מורשה קהילת ינאי" לא כתוב כאן, אלא: "קהילת יעקב".¹⁵ משנתפייסו זה לזה, אמר לו (ינאי לאורח): במה זכית לאכול על שולחני? אמר לו: מימי לא שמעתי מילה רעה והחזרתיה לבעליה. ולא ראיתי שנים שמתכתשים זה עם זה, ולא נתתי שלום ביניהם. א"ל: כל דרך ארץ זו אצלך וקראתיך כלב? וקרא עליו: "ושם דרך, אראנו בישע אלהים" (תהלים נג) - ש"יין כתוב: השם דרכו שווה הרבה.¹⁶ שאמר ר' ישמעאל בר רב נחמן: עשרים וששה דורות קדמה דרך ארץ את התורה. זהו שכתוב: "לשמור את דרך עץ החיים" (בראשית ג כד). "דרך" - זו דרך ארץ ואח"כ "עץ החיים" - זו תורה.¹⁷

⁸ ראה דברינו [ושמרתם את משמרת](#) בפרשת אחרי מות.

⁹ שם דרך כפשוטו! לעיל מסקלי הדרכים וכאן המציינין את הקברים. והכל מתאים לתקופת השנה בה אנו עומדים, סוף החורף ותחילת האביב, כמתואר בתוספתא מסכת שקלים פרק א: "בחמשה עשר בו (בחדש אדר) שלוחי בית דין יוצאין ומתקינין את הדרכים ואת הרחובות שחולחלו בימות הגשמים ... וחופרין בורות שיחין ומערות ומתקינין את המקוות ואת אמת המים ... ומפקירין את הכלאים ... ומצינין מקום הטומאה כדי שלא יהו הרבים נתקלין בו". לצד חנוונים ישרים, סופרים ומשנים נאמנים ומסקלי דרכים (וסבו של שאול המלך), בית דין היו נוטלים אחריות וסמכות ומתקינים את כל קלקולי החורף והגשם ומכינים את רשות הרבים, לא רק לרגל פסח הסמוך, אלא לקיץ כולו בו רבה התכונה בשדה ובעיר ושבתות ורגלים בהם "רבה הרגל". לתשומת לב עיריית ירושלים!

¹⁰ היינו מי שיודע לשום, להעריך, לחשב נכון את הדרך בה הוא הולך, את אורחות חייו. מי שקודם שם לדרך מחשבותיו ואח"כ שם לדרך פעמיו (ראה תהלים פה יד). לשם הדרך. ראה מקבילה בגמרא סוטה דף ה עמוד ב, בחיבור שתי דרשות של ר' יהושע בן לוי, הראשונה על התפילה כתחליף לקרבן והשנייה בדומה לזו שלנו ובחיבור שני חלקי הפסוק יחד: "א"ר יהושע בן לוי: בוא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקב"ה. שבשעה שביית המקדש קיים, אדם מקריב עולה - שכר עולה בידו, מנחה - שכר מנחה בידו, אבל מי שדעתו שפלה, מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולם, שנאמר: זבחי אלהים רוח נשברה (תהלים נא יט). ולא עוד, אלא שאין תפלתו נמאסת, שנאמר: לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה (שם). ואמר ר' יהושע בן לוי: כל השם אורחותיו בעולם הזה - זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה, שנאמר: ושם דרך אראנו בישע אלהים. אל תקרי וְשֵׁם אלא וְשֵׁם דרך".

¹¹ לר' ינאי היה תלמיד שהיה מרבה בשאלות וקושיות בשעה שהיה לומד אצלו, אבל נמנע מלעשות זאת בשבת הרגל, כשבי ציבור רחב לשמוע את דרשתו של ר' ינאי. וקרא עליו ר' ינאי את הפסוק שלנו, מן הסתם גם בחידודו של ר' יהושע בן לוי: וְשֵׁם דרך - וְשֵׁם דרך. רש"י ושטיינזלץ מפרשים שנמנע מלעשות זאת שמא לא ידע ר' ינאי את התשובה או יתקשה ונמצא מביך אותו בפומבי. אבל מפרשים אחרים (עיון יעקב ואחרים) אומרים שפשוט אין זה מתאים וראוי לשאול קושיות למדניות בדרשות המיועדות לציבור הרחב ולהסיט את הדרשה ממסלולה. ונראה לנו שזו הלכה למעשה חשובה ומעשית מאד. שבת הרגל היא עפ"י מפרשים מסוימים שבת המועד (שבת הבאה בתוך הרגל), או שבת שלפני הרגל, כשבת הגדול בה אנו עומדים. ועוד נראה את ר' ינאי בהמשך המדרש ובהקשר אחר לגמרי עם הפסוק שלנו: ושם דרך.

¹² משופע - עשיר, הדור בלבשו זה מה שגרם לר' ינאי לטעות בו.

¹³ לשון נאה להזמין אדם להתארח. ר' ינאי מזמין את אותו איש אליו לסעודה.

¹⁴ ר' ינאי הזמינו לומר דבר תורה על שולחנו והאיש לא ידע לומר כלום, לא בהלכה ולא באגדה. וכפי שנראה בהמשך, גם לא ידע לברך. ודווקא על זה אין לתמוה שהרי גם תלמידי חכמים גדולים וטובים לא ידעו לפרוס על שמע או ברכת חתנים. ראה הסיפור על רבי אלעזר חסמא שהיה בקי בהלכות קריאת שמע (יומא יט ע"ב), אבל לא ידע לפרוס על שמע (ויקרא רבה כג ד).

¹⁵ אז בסוף האיש כן ידע ללמוד קצת ואף הצליח להפיל את ר' ינאי בפח, כאשר דיבר על ירושה שלו שנמצאת אצל ינאי שהיא התורה שנתנה לכלל ישראל. ראה דברינו [מורשה קהילת יעקב](#) בפרשת וזאת הברכה, בפרט מדרש ספרי דברים שם: "שמא תאמר: יישנו בני הזקנים, יישנו בני הגדולים, יישנו בני הנביאים, תלמוד לומר: כי אם שמור תשמרון - מגיד שהכל שווים בתורה. וכן הוא אומר: תורה צויה לנו משה מורשה קהילת יעקב - קהל כהנים ולוים וישראל אין כתיב כאן, אלא קהילת יעקב". לפחות דרשה אחת שמע והאיש המשופע זכר היטב, או שמא הדרשן שם דברים בפיו על מנת ליצור סיפור ולהוכיח את ר' ינאי ...

¹⁶ מי שיודע לחשב (מלשון שומא) את דרכו - שווה הרבה.

¹⁷ זה המקור לאמרה הידועה דרך ארץ קדמה לתורה, היינו שקדמה לבריאתה ויצירתה של התורה. לא בבראשית רבה על בריאת העולם מצויה דרשה זו, אלא בויקרא רבה בסיפור "פשוט" על תלמיד חכם כרבי ינאי שכשל בדרך ארץ. הוא רבי ינאי שבמקום אחר ידע ללמוד גם מרוכל פשוט מה הסוד של "מי האיש החפץ חיים" (להלן). הוא רבי ינאי שתלמידו ידע לנוהג כלפיו בדרך ארץ שקדמה לתורה פשוטו כמשמעו. כך או כך, סיפור זה על ר' ינאי מזכיר לנו סיפור אחר על חכם שפגע והעליב איש פשוט ונהג שלא בדרך

"אראנו בישיע אלהים" - א"ר אבהו: זה אחד מן המקראות שישועתם של ישראל היא ישועתו של הקב"ה: "ולכה לישועתה לנו" (תהלים פ ג).¹⁸

ויקרא רבה פרשה טז סימן ב

"זאת תהיה תורת המצורע" – זהו שכתוב: "מי האיש החפץ חיים" (תהלים לד ג). מעשה ברוכל אחד שהיה מחזר בעיירות הסמוכות לציפורי. והיה מכריז ואומר: מי שמבקש לקנות סם חיים יבוא ויטול. נכנס לעכברא זו וקרבו לביתו של ר' ינאי.¹⁹ היה [ר' ינאי] יושב ופושט בטרקלינו.²⁰ שמעו מכריז: "מי שמבקש לקנות סם חיים". אמר לו: בוא עלה לכאן, מכור לי. אמר לו: לא אתה צריך לו ולא שכמותך. הטריח עליו. עלה אצלו. הוציא לו ספר תילים,²¹ הראה לו פסוק זה: "מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב". מה כתוב אחריו? "נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה, סור מרע ועשה טוב, בקש שלום ורודפהו" (שם יד-טו). אמר ר' ינאי: כל ימי הייתי קורא הפסוק הזה ולא הייתי יודע היכן הוא פשוט,²² עד שבא רוכל זה והודיעו: "מי האיש החפץ חיים".²³

רש"י תהלים פרק נ פסוק כג

זובח תודה - המביא לי זבח של תשובה והודאה על עוונותיו הוא יכבדני: ושם דרך - השב אלי אני מלמד ושם דרך לחוטאים לשוב אלי אראנו בישיעתי.²⁵

ארץ והאיש הפשוט לימד את החכם שיעור בדרך ארץ (שקודמת לתורה כפי שהמדרש שלנו מסיים). ראה גמרא תענית דף כ ע"ב (וכן הוא בנוסח דומה באבות דרבי נתן נוסח א פרק מא ומקורות נוספים): "מעשה שבא רבי אלעזר ברבי שמעון ממגדל גדור מבית רבו, והיה רכוב על חמור ומטייל על שפת נהר, ושמח שמחה גדולה, והיתה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה. נזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר. אמר לו: שלום עליך רבי! ולא החזיר לו. אמר לו: ריקה, כמה מכוער אותו האיש! שמא כל בני עירך מכוערין כמותך? אמר לו: איני יודע, אלא לך ואמור לאומן שעשאני: כמה מכוער כלי זה שעשית. כיון שידע בעצמו שחטא, ירד מן החמור ונשתטח לפניו, ואמר לו: נענית לך, מחול לי! - אמר לו: איני מוחל לך עד שתלך לאומן שעשאני ואמור לו כמה מכוער כלי זה שעשית. היה מטייל אחריו עד שהגיע לעירו. יצאו בני עירו לקראתו, והיו אומרים לו: שלום עליך רבי רבי, מורי מורי! אמר להם: למי אתם קורין רבי רבי? - אמרו לו: לזה שמטייל אחרך. אמר להם: אם זה רבי - אל ירבו כמותו בישראל. - אמרו לו: מפני מה? - אמר להם: כך וכך עשה לי. - אמרו לו: אף על פי כן, מחול לו, שאדם גדול בתורה הוא. אמר להם: בשבילכם הריני מוחל לו. ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן. מיד נכנס רבי אלעזר בן רבי שמעון ודרש: לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז, ולפיכך זכה קנה ליטול הימנה קולמוס לכתוב בו ספר תורה תפילין ומזוזות".

¹⁸ והרי לנו בסוף הסימן "דרשה קטנה" של ר' אבהו שהישועה לעתיד לבוא אינה רק ישועתם של ישראל, אבל כביכול של הקב"ה, שהוא עצמו נושע ונגאל. שהרי כשגלו "שכינה עמהם" והגלות היא מצב שבו מתחלל שם שמים בשל חולשת ישראל. וכך הוא דורש: ושם דרך - מי ששם את דרכו כראות, אראנו בישיע אלהים - הוא יזכה לראות בישיעו של אלהים עצמו. לא (רק) בישיע שאלהים יעשה, אלא בגאולת הקב"ה כביכול בעצמו. ראה מוטיב זה בהרחבה במדרש תנחומא פרשת אחרי מות סימן יב: "אמר רבי אבהו: כל ישועה שבאה לישראל, היא של הקב"ה, שנאמר (תהלים צא) עמו אנכי בצרה וגו'. ואראהו בישיעתי, אמרו ישראל: רבש"ע הואיל ואמרת עמו אנכי בצרה הושיעה ימיך וענני (תהלים ס) שאם אתה עונה אותנו הישועה שלך היא שנאמר (תהלים פ ג) ולכה לישועתה לנו, שלא תהא הימין לאחור". והדברים מתחילים כבר בגאולת מצרים, בפרט בדרשותיו של ר' מאיר: "לי ולכם היא הגאולה כביכול אני נפיתי עמכם" (שמות רבה טו יב) ועל הים: "ויושע ה' ביום ההוא (שמות יד ל) - ויִשְׁע כתיב" (תנחומא בבבא אחרית מות יג). ראה דברינו [אשר פדית גויים](#) ואלוהיו בפסח.

¹⁹ עכברא היא שם עירו של ר' ינאי, משערים שמקומה בגליל העליון מדרום לצפת. נראה שבדרשה זו "נתקפלה הארץ" במקצת וקרבו זה אל זה הגליל העליון (עכברא) והגליל התחתון (ציפורי) והעיקר הוא גלגול המעשה.

²⁰ יושב ולומד את פסוקי המקרא, בפשטותם ולא עוסק בדרשות הלכה. ביטוי זה הוא אולי ייחודי למדרש (!) ויקרא רבה. ראה ויקרא רבה פרשה כו סימן ז, פרשת אמור, בדרשה על שאול ובעלת אוב, שם הביטוי הוא: "רבי היה פושט המקראות". ראה דברינו [שאלו בפרשת אמור](#). ובמקומות רבים בתלמוד מצאנו שלאחר דרשה המוציאה את הפסוק מפשוטו, שואלת הגמרא: "פשיטה דקרא במאי כתיב"? ראה ערובין כג ע"ב, כתובות קיא ע"ב, קידושין פ ע"ב ועוד. ראה גם הביטוי: "ר' לעזר בן פרטא היה פושט בו דברים, ר' היה כופל בו דברים" (תוספתא פסחים פרק י הלכה ט) שהוא מענייני אמירת הגדה של פסח הבאה עלינו לטובה. ראה דברינו [אי מקרא יוצא מידי פשוטו](#) בפרשת וישב.

²¹ בספרות הארץ ישראלית, תלמוד ירושלמי ומדרש ויקרא רבה, מופיע פעמים רבות ספר תילים במקום ספר תהלים. גם הדרשן שלנו: ינאי, נכתב בכתב הארץ ישראל יניי בלי אל"ף. ינאי היא לשון (כתיב) בני בבל. לגבי תילים (או תלים) במקום תהלים, ראה הקדמת עמוס חכם בפירושו דעת מקרא לספר תהלים: "בלשון חז"ל נבלעה הה"א". כך בהגיה ומשם עבר לכתובה.

²² לא הבנתי את פשוטו של מקרא. ראה גם שבת סג ע"א: "אמר רב כהנא: כד הוינא בר תמני סרי שנין והוה גמירנא ליה לכוליה תלמודא, ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו" (כאשר הייתי בן שמונה עשרה שנה ולמדתי כבר את כל התלמוד ולא ידעתי שאין מקרא יוצא מידי פשוטו). ונראה שכבר הארכנו בדרשות על פְּשֻטוֹת.

²³ לא יכולנו להשאיר את הסיפור על ר' ינאי מגדולי חכמי ישראל שכשל עם "האיש המשופע" ללא הסיפור המתקן הזה שמעמיד את "דרך עץ החיים" מול "האיש החפץ חיים", או אולי ההפך. כבר הרחבנו לדון בסיפור זה בדברינו [מצורע - מוציא שם רע](#) בפרשת מצורע. אם אין מוקדם ומאוחר בתורה, קל וחומר שאין מוקדם ומאוחר בסיפורי המדרש, אך נוח לנו להניח שסיפור זה על ר' ינאי והרוכל בא לאחר הסיפור עם האיש המשופע וכלקח ממנו. מהאיש המשופע למד ר' ינאי לשום ולשום את אורחותיו, בוודאי לא לדבר לשון הרע. נחזור לדרשות ופירושים על הפסוק "זבח תודה כְּבִדְנִי וְשֵׁם דְרָךְ אֶרְאֶנּוּ בְיַשַׁע אֱלֹהִים".

²⁴ לאחר כל המדרשים, נתבשם מעט מפרשני המקרא, שחלקם ודאי הכיר את המדרשים הנ"ל והושפע מהם וחלקם הלכו בדרך פרשנות המקרא.

²⁵ רש"י מדגיש את ערך ההודאה תשובה הבאה עם הקרבן (קרבן תודה!), שראינו בהערה 5 לעיל לגבי עכן (ויש במדרשים גם על יהודה שהודה במעשה תמר). מפרשים אחרים הלכן בעקבותיו, אך הדגישו, כנראה לימינו, שהחצי השני של הפסוק יכול להיות גם בלי זבח. ראה מצודת דוד על הפסוק: "הזובח קרבן ומתודה עליו ושב מעון הוא מכבד אותי בזה: ושם דרך - המשים דרכו ר"ל לא יעשה מעשיו בדרך מקרה והזדמנות אבל ישים עיניו ולבו על דרכו להבין הטובה היא אם רעה". וביותר רד"ק האומר: "זובח תודה. מי

אבן עזרא תהלים פרק נ

ושם דרך - מי התברר לו הדרך הישר כמו וישימו וישכילו והנה טעם ישימו כמו ישכילו ובי"ת בישע אלהים כמו אראנו בישועתי.²⁶

שמונה פרקים לרמב"ם פרק ד

ואשוב אל כוונתי. וכאשר יהיה האדם שוקל פעולותיו תמיד, ומכוון לאמצען - יהיה במדרגה העליונה ממדרגות בני האדם, ובזה יתקרב אל ה' וישיג מה שאצלו, וזוהי השלמה שבדרכי העבודה. וכבר זכרו החכמים זה הענין, ואמרו עליו בזו הלשון: "כל השם אורחותיו - זוכה ורואה בישועתו שלהקב"ה, שנאמר: 'ושם דרך אראנו בישע אלהים', אל תקרי: ושם דרך, אלא: ושם דרך". ושומה היא ההערכה והאומדן. וזה הוא הענין אשר פירשנו בזה הפרק כולו בשווה. וזה שיעור מה שראינוהו נצרך בזה הענין.²⁷

שבת שלום
מחלקי המים

²⁶ מה שדורשים חז"ל: אל תקרי: ושם דרך, אלא: ושם דרך, מגיע אבן עזרא בלי צורך להחליף שי"ן שמאלית בשי"ן ימנית. לשים (לב) הוא להשכיל ולהבין והכל ברור. אבל הרמב"ם שנראה מיד להלן, כן מזדקק לדרשת חז"ל ולחילוף הלשוני הזה.

²⁷ הפסוק שלנו משמש מקור חשוב לשיטת הרמב"ם של הליכה בדרך האמצע (שביל הזהב). ראה דבריו באריכות שם ובהלכות דעות פרקים א ו-ב: "הדרך הישרה היא מדה בינונית שבכל דעה ודעה מכל הדעות שיש לו לאדם, והיא הדעה שהיא רחוקה משתי הקצוות ריחוק שווה ואינה קרובה לא לזו ולא לזו, לפיכך צוו חכמים הראשונים שיהא אדם שם דעותיו תמיד ומשער אותם ומכוין אותם בדרך האמצעית ... לא יהא בעל חמה נוח לכעוס ולא כמת שאינו מרגיש ... ולא יקפוץ ידו ביותר, ולא יפזר ממונו ... ולא יהא מהולל ושוחק ולא עצב ואונן אלא שמח כל ימיו בנחת בסבר פנים יפות ... ודרך זו היא דרך החכמים". ואנחנו הוספנו פירוש משלנו על "ושם דרך" - כאדם האומר לחברו ולעצמו - שם היא הדרך הנכונה ללכת בה.